

УДК 338.436.33:34.03

Б.В. Дервянко
О.А. Туркот

**ПРАВОВЕ СПРИЯННЯ ВІДШКОДУВАННЮ ФІНАНСОВИХ ЗБИТКІВ
УКРАЇНСЬКИХ АГРАРІЇВ: РОЛЬ ДЕРЖАВИ, ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ,
МІЖНАРОДНИХ ОРГАНІЗАЦІЙ¹**

У статті було поставлено мету – на основі аналізу сучасної ситуації, нормативних, наукових та інших джерел визначити роль держави, Європейського союзу, міжнародних організацій у процесах правового сприяння відшкодуванню фінансових збитків, завданих українським аграріям воєнними діями, розпочатими внаслідок агресії російської федерації проти України, та окреслити перспективи. На основі проведеного дослідження було визначено роль держави у процесах правового сприяння відшкодуванню фінансових збитків як важливу, проте таку, що має у більшій мірі консультативний і допоміжний характер. Державою сформовано мінімально необхідну нормативну базу, що регламентує порядок документування громадянами і суб'єктами господарювання завданих їм російською агресією збитків. Держава починає звільнення від сплати податків на нерухоме майно і земельні угіддя, які знаходяться у тимчасовій окупації, зоні ведення активних бойових дій, є замінованими або отруєними тощо. Показано, що держави-члени ЄС об'єктивно зацікавлені в ефективній роботі суб'єктів АПК України, оскільки в іншому випадку їм загрожує мігрантська криза з найбільш небезпечних країн Африки та Азії. Цими країнами розпочато роботу із гуманітарного розмінування і надання точкової допомоги окремим регіонам та суб'єктам господарювання у них. Так, суб'єктам АПК України надається допомога на придбання та ремонт сільськогосподарської техніки, паливно-мастильних матеріалів, насінневого матеріалу, добрив тощо. Не меншу допомогу надають і міжнародні організації.

Перспективи поглиблення допомоги у відшкодуванні фінансових збитків українських аграріїв з боку держави, країн-членів ЄС і міжнародних організацій полягають у підвищенні ролі держави як гаранта за договорами позики, оренди, лізингу, а також в оперативному інформуванні інших держав, міжнародних організацій про українських суб'єктів АПК-реципієнтів. Запропоновано нормативно закріпити таке зобов'язання на місцевій територіальній громаді та торгово-промислові палати.

Ключові слова: агропромисловий комплекс, фермери, збитки, рухоме і нерухоме майно, земля, військове вторгнення, країни-члени ЄС, міжнародні організації, гуманітарне розмінування, оподаткування, деокуповані території, продовольча безпека.

DOI 10.34079/2226-3047-2023-13-25-5-15

Постановка проблеми та її актуальність. Протягом усього періоду незалежності Україна періодично зазнає значних фінансових потрясінь, викликаних абсолютно різними негативними причинами. Це і гіперінфляція та спад виробництва

¹ Статтю підготовлено в рамках наукових тем «Правове забезпечення соціального спрямування економіки України та бізнесу в сучасних умовах цифровізації, глобалізації, появи нових загроз суспільному благополуччю» (державна реєстрація № 0122U000064 (2022–2025), «Правова модель трансформації «зеленої» енергетики України в умовах повоєнного відновлення» (державна реєстрація № 0122U200491 (2022–2024) та «Правове регулювання функціонування агробізнесу в Україні» (державна реєстрація № 0119U100252 (2021–2024)).

початку – середини 1990-х, викликані розвалом неефективної радянської економіки. Це і надповільне зростання економіки у кінці 1990-х – початку 2000-х, викликане кабальними цінами на енергоносії для населення і суб'єктів господарювання, встановленими внаслідок змови українських та російських чиновників та олігархів. Це й економічний спад середини-кінця 2000-х, викликаний потрясінням президентських виборів 2004 року та фінансовою кризою 2008 року. Це й об'єктивне падіння економічних показників розвитку держави внаслідок агресивної діяльності російської федерації, відкрито розпочатої ще наприкінці 2013 року, посилене пандемією COVID-19 та відвертим військовим вторгненням російської федерації.

Найбільший тягар фінансових негараздів припадає саме на суб'єкти господарювання. Вони повинні постійно прораховувати спроможність здійснювати господарську діяльність з урахуванням оподаткування і зростання собівартості багатьох ресурсів. Чи не найбільше від військової агресії постраждали фінансові інтереси фермерів та інших суб'єктів господарювання агропромислового комплексу (далі – АПК України).

Основним та найважливішим засобом виробництва більшості суб'єктів господарювання в АПК України є земля. І саме внаслідок мінувань, обстрілів, застосування різноманітних хімічних речовин значні площі родючих українських земель не можуть використовуватися для вирощування товарної сільськогосподарської продукції. Представники міжнародної організації з розмінування HALO Trust та інших міжнародних організацій вважають, що території, забруднені мінами та вибуховими речовинами в Україні, можуть мати площу, що дорівнює площі Великої Британії. Крім подолання цієї проблеми існує велика кількість проблем, пов'язаних із знищенням нерухомого та знищенням чи розкраданням рухомого майна сільськогосподарських виробників на прифронтових та нині деокупованих територіях, розкраданням або знищенням врожаю та насінневого фонду тощо. А питання про відшкодування фінансових збитків суб'єктам господарювання на тимчасово окупованих територіях взагалі не на часі до моменту деокупації. Відповідно, окремим підприємцям (зокрема фермерам) доведеться чекати на деокупацію, іншим – на розмінування території, повернення вартості зруйнованого або викраденого тощо. А це може затягнутися на роки. Зрозуміло, що власноруч фермери не відновлять завдані їм збитки та не повернуть земельним фондам безпечність. Це потребує значних фінансових, технологічних, професійних та інших ресурсів, які є у держави, інших держав та міжнародних організацій.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Піднята проблема потребує напрацювань у межах різних галузей знань та розгляду її науковцями і практиками з метою вдосконалення механізмів оцінки завданих російською агресією збитків українським аграріям, порядку їх визначення і фіксування, а також визначення напрямів правового сприяння відшкодуванню фінансових збитків за допомогою держав та міжнародних організацій.

Окремим аспектам піднятої проблеми уже присвячували увагу українські вчені та практики. Зокрема можна назвати таких дослідників, як: Л. Вдовенко (Вдовенко, 2022), А. Гевко (Гевко, 2022), Т. Добрунік (Добрунік та Кузнєцова, 2022), В. Жадобін (Жадобін, 2022), Ю. Кіндзерський (Кіндзерський, 2022), Д. Кучеренко (Кучеренко та Артюшенко, 2023), В. Сніжна (Сніжна, 2023), В. Тимкован (Тимкован, 2023) та ін. У наших попередніх роботах, написаних напередодні повномасштабного російського вторгнення в Україну, піднімалися проблеми порушення прав сільськогосподарських виробників та пошуку способів протидії цим порушенням (Derevyanko et al., 2020), (Дерев'янко та Туркот, 2021), (Дерев'янко, 2021, с. 8–18). Але зрозуміло, що проблеми відшкодування збитків, завданих активними військовими діями з боку російської федерації, на той час

ще не піднімалися. У працях названих вище дослідників у більшій мірі ставилися питання щодо вірного документування негативних наслідків, завданих російською агресією. Питання повномасштабної участі у процесах відновлення порушеного становища та відшкодування аграріям завданих збитків, а також допомоги їм з боку держави, інших держав та міжнародних організацій зараз лише починають фрагментарно ставитися в окремих дослідженнях.

Метою статті є: на основі аналізу сучасної ситуації, нормативних, наукових та інших джерел визначити роль держави, Європейського союзу, міжнародних організацій у процесах правового сприяння відшкодуванню фінансових збитків, завданих українським аграріям воєнними діями, розпочатими внаслідок агресії російської федерації проти України, та окреслити перспективи.

Виклад основного матеріалу.

Велика кількість українських сільськогосподарських виробників зазнала збитків внаслідок російської агресії. Особливо значних збитків зазнали селянські і фермерські господарства, які знаходяться у зоні ведення бойових дій, які перебували під окупацією та які досі знаходяться під тимчасовою окупацією. При цьому останні продовжують нести збитки, рівно як і ті, землі яких ще потрібно розмінувати та/або знезаражувати, об'єкти нерухомості яких треба відновлювати, рухоме майно яким треба повертати, збитки треба компенсувати тощо.

Сьогодні роль держави у питаннях відшкодування збитків, завданих внаслідок військових дій аграріям, у більшості зводиться до організації фіксування фактів завдання збитків, надання консультативної допомоги тощо. У випадку вилучення майна сільськогосподарських підприємств чи фермерських господарств державними органами України відшкодувати завдані збитки у крайньому випадку буде можливо у судовому порядку. Нормативними підставами, що виправдовують державу, тут мають бути положення Закону України «Про відчуження земельних ділянок, інших об'єктів нерухомого майна, що на них розміщені, які перебувають у приватній власності, для суспільних потреб чи з мотивів суспільної необхідності» (Верховна Рада України, 2009) та Закону України «Про передачу, примусове відчуження або вилучення майна в умовах правового режиму воєнного чи надзвичайного стану» (Верховна Рада України, 2012). Але держава повинна відшкодувати суб'єктам АПК України завдані їм збитки.

Певним позитивом з точки зору визначення технічних аспектів документування завданих збитків можна вважати прийняття майже через місяць після початку повномасштабного військового вторгнення російських військ в Україну постанови Кабінету Міністрів України від 20 березня 2022 року № 326 «Про затвердження Порядку визначення шкоди та збитків, завданих Україні внаслідок збройної агресії Російської Федерації» (Кабінет Міністрів України, 2022a).

Постановою Кабінету Міністрів України від 26 березня 2022 року № 380 «Про збір, обробку та облік інформації про пошкоджене та знищене нерухоме майно внаслідок бойових дій, терористичних актів, диверсій, спричинених військовою агресією Російської Федерації» визначено процедуру подання інформаційних повідомлень про пошкоджене та знищене нерухоме майно внаслідок бойових дій, терористичних актів, диверсій, викликаних військовою агресією російської федерації (Кабінет Міністрів України, 2022b).

Очевидно, що у напрямку розвитку, уточнення і доповнення названих постанов КМУ Міністерство захисту довкілля та природних ресурсів України наказом від 4 квітня 2022 року № 167 затвердило Методику визначення розміру шкоди, завданої землі, ґрунтам внаслідок надзвичайних ситуацій та/або збройної агресії та бойових дій під час дії воєнного стану (Міністерство захисту довкілля та природних ресурсів України, 2022).

Наявність названих нормативних актів дещо спрощує документування суб'єктами господарювання завданих їм збитків. Для фіксування збитків, які завдані аграрним підприємствам внаслідок війни, спровокованої агресією російської федерації, в Україні функціонують відповідні бази даних (Кучеренко та Артюшенко, 2023). Оперативне створення і функціонування таких баз є важливим, адже до моменту завершення бойових дій значна частина доказів може зникнути, що ускладнить доведення завдання шкоди агресором.

Сьогодні функціонує певний перелік ресурсів, на які аграрні підприємці у режимі он-лайн можуть виставити докази завданої їм шкоди внаслідок протиправних дій російської федерації: «Російсько-українська війна: докази» (<https://dokaz.gov.ua/>); «Офіс генерального прокурора» (<https://warcrimes.gov.ua/>); «електронна платформа для збору інформації про завдані збитки аграрному сектору України від війни з росією» (<https://damagedagro.in.ua>) (Сніжна, 2023); «Росія заплатить» (<https://damaged.in.ua/>) (Жадобін, 2022). Крім названих електронних ресурсів сьогодні важливим і цілком можливим є фіксація пошкодженого нерухомого майна українських суб'єктів господарювання, зокрема й аграрних, за посередництва порталу «Дія». Для цього необхідно буде здійснити вхід на портал з профілю суб'єкта господарювання (юридичної особи) та у графі «нерухомість» вказати «інше майно» й описати його. Обов'язково слід долучити фотографії пошкоджених об'єктів нерухомого майна у файлах у *pdf-формату. Документувати завдані збитки слід оперативно і постійно, оскільки з плином часу докази завдання збитків державою-агресором можуть знищуватися, а свідки – змінювати місце проживання або померати. За даними заступника Голови Комітету нацбезпеки, оборони та розвідки Ю. Арістова станом на квітень 2023 року сума прямих та лише задокументованих матеріальних втрат, завданих військовою агресією російської федерації, становить 143,8 млрд. доларів США, з яких 6,1 % припадає на суб'єктів АПК та земельні ресурси. Безумовно, це дуже занижені відсутністю належного документування дані.

Названий вище наказ Міністерства захисту довкілля та природних ресурсів України від 4 квітня 2022 року № 167 є чи не найважливішим для сільськогосподарських виробників, адже матеріальні та фінансові збитки у сфері агропромислового виробництва завдаються не лише через пошкодження або знищення споруд, об'єктів нерухомості; пошкодження, знищення чи викрадення рухомого майна, урожаю, посівного матеріалу, паливно-мастильних матеріалів тощо, а й унаслідок потрапляння ракет, мін, снарядів, різних вибухових чи хімічних речовин. Перед відступом під тиском ЗСУ російські окупанти навмисно завдавали шкоди сільськогосподарським угіддям та мінували їх. Також стали відомими факти викрадення українського гумусу та продаж його у мішках у торгових точках на території російської федерації – злочин, вперше вчинюваний німецькими фашистами ще у другу світову війну, який взяли на озброєння сучасні фашисти зі сходу. Значна кількість мін та снарядів закопана у землі у прикордонних районах Луцької та Волинської областей, де не проводилися військові дії.

Зрозуміло, що тимчасове виведення із використання у сільськогосподарському виробництві значних площ земель завдає серйозних збитків українським аграріям та підвищує загрози продовольчій безпеці світу (у першу чергу загрожуючи голодом у найбільш бідніших країнах Африки та Азії). І саме початок російською федерацією активних бойових дій на території України показав роль вітчизняного сільськогосподарського виробника у забезпеченні продовольчої безпеки світу. Земельні ресурси належать до невідновлювального ресурсу. Звичайно, можна рекультивувати землі пустель, боліт, сміттєзвалищ тощо. Однак собівартість продукції, вирощеної на такій землі, буде

надзвичайно високою. Зазвичай відбувається навпаки – з кожним роком світові пустелі поглинають значні площі колись родючих земель.

Наведене вище підтверджує аксіоматично велику важливість українських сільськогосподарських ресурсів, насамперед землі як основного засобу виробництва, її дефіцитність у масштабах світу. Це сприятиме внутрішньому та іноземному інвестуванню у відновлення безпечності використання земель сільськогосподарськими виробниками України. Проблему розмінування сільськогосподарських угідь, рівно як і інших територій України, має вирішувати держава. У відкритих джерелах періодично з'являються приклади модифікації аграріями тракторів для розмінування полів (як, наприклад, у селі Гракове Харківської області), але це є поодинокими випадками. Діяльність із гуманітарного розмінування не є дешевою. Тому уже зараз в Україні планують запустити виробництво обладнання для цього. КМУ запустив оновлену державну програму з гуманітарного розмінування, а Міністерство з питань стратегічних галузей промисловості України в рамках цієї програми відповідає за запуск локального виробництва техніки та обладнання для гуманітарного розмінування. Це можливість для українських виробників освоїти виробництво такої техніки та обладнання. Зараз – для своєї країни, а пізніше – для інших, оскільки, на жаль, війни у світі ще будуть тривати. Але якщо сказане є перспективою недалекого майбутнього, то сьогодні активно здійснюється гуманітарне розмінування деокупованих та окремих прифронтових територій України як силами ЗСУ, так і саперними підрозділами інших держав (значні території на півночі Київської області було розміновано за активної участі саперів із Республіки Польща). Останнім це є цікавим з точки зору підтримання наявних та вироблення нових практичних вмій і навичок фахівцями. Проблема розмінування є складною, важливою, дуже витратною, проте не єдиною для сільськогосподарських виробників, які зазнали матеріальних і фінансових втрат внаслідок злочинних дій російської федерації. Не менш важливою є проблема відшкодування завданих фермерам збитків і фінансування відновлення ефективного виробництва.

Очевидно виправдано вважається, що необхідно фінансово підтримувати сільськогосподарського виробника, оскільки саме результати його роботи є найбільш прибутковими (Вдовенко, 2022). Протягом останніх десятиліть найбільш стабільним зростання цін було саме на продукти харчування та питну воду. Це викликано об'єктивним фактором – зростанням чисельності населення Землі. А отже, за умови ведення економіки мирного часу за кілька років сільськогосподарські товаровиробники в Україні навряд чи потребували б державної допомоги. Скоріше навпаки – ставки податків на їх доходи та прибутки можливо було б дещо підвищити. Але в сьогоденних реаліях держава має сприяти відновленню діяльності таких виробників. Очевидно, що це не повинна бути екстенсивна підтримка у вигляді надання кабальних кредитів або завезення із-за кордону фізично та/або морально застарілого обладнання. Тут скоріше мають вживатися заходи з модернізації інфраструктури, стимулювання трансферу технологій із економічно розвинених країн тощо (Кіндзерський, 2022). Також вкрай необхідним були б розробка та впровадження програми державної підтримки у наданні сільськогосподарського інвентарю (Тимкован, 2023), тобто підтримки не лише сільськогосподарського товаровиробника, а й промисловця, який забезпечить його сучасними засобами виробництва, а говорячи точніше – засобами праці – новітніми машинами та обладнанням. Тут мається на увазі підтримка українського виробника таких машин. Але в сучасній ситуації відмовлятися від допомоги виробників із Нідерландів, ФРН та інших країн - членів ЄС також українські аграрії не будуть. Ця допомога має полягати у наданні пільгових умов придбання сільськогосподарської техніки. І країни ЄС у цьому є об'єктивно зацікавлені, адже зниження виробництва та

експорту товарної сільськогосподарської продукції з України призведе до мігрантської кризи з багатьох найбідніших країн Африки та Азії до країн ЄС. Багато економічно розвинених країн світу або їх адміністративних одиниць (міст чи регіонів) на сьогодні добровільно взяли на себе зобов'язання із повоєнного або післяокупаційного відновлення окремих міст та регіонів України. Видається, що у межах таких проєктів з відновлення може бути надано певну фінансову, матеріальну, організаційну, технологічну тощо допомогу суб'єктам господарювання АПК окремих областей та регіонів України. Нещодавно у відкритих ЗМІ з'явилася інформація, що Нідерланди вирішили надати 100 млн. євро для фінансування ферм в Україні та на закупівлю генераторів для них. Із цих грошей 40 млн. євро буде використано для закупівлі сільськогосподарськими підприємствами України зерна та на фінансування заміни зламаної техніки. Зрозуміло, що така допомога українським фермерам певною мірою запобігає неконтрольованому потоку мігрантів до Західної Європи, кінцевою метою багатьох із яких є отримання притулку у Нідерландах з отриманням житла, допомоги та певного соціального пакету за рахунок платників податків цього королівства.

Держава Україна може виступити гарантом виконання відповідних договорів лізингу чи оренди, може виступити кредитором українського аграрія, може тимчасово скасувати ввізні мита на ввезення нової інноваційної сільськогосподарської техніки чи надати певні інвестиційні пільги тощо. Також у науковій періодиці висловлюються думки стосовно потреби у наданні фінансової підтримки державою окремим категоріям суб'єктів господарювання під час дії режиму воєнного стану, а також надання пільг з оподаткування податком на додану вартість (Добрунік та Кузнецова, 2022). Вважаємо, що відповідям на питання про оподаткування податком на додану вартість мають присвячуватися окремі глибокі дослідження (тим більше, що це непрямий податок). А ось прийняття 11 квітня 2023 року Закону України «Про внесення змін до Податкового кодексу України щодо звільнення від сплати податку на нерухоме майно, відмінне від земельної ділянки, за знищене чи пошкоджене нерухоме майно» (реєстраційний № 7632) слід підтримати, особливо в частині звільнення аграріїв від сплати податків на заміновані, забруднені та окуповані землі, а також в частині надання інших податкових пільг (Верховна Рада України, 2023).

Різноманітні міжнародні організації, починаючи від ООН і закінчуючи міжнародними благодійними установами, заснованими приватними особами, зацікавлені у відновленні повноцінної роботи АПК України не менше, ніж держава Україна та держави - члени ЄС. ООН та більшість цих організацій крім інтересів європейських країн та США зацікавлені у забезпеченні інтересів і інших країн, зокрема найбідніших країн Африки та Азії, які найбільше залежні від продукції українського АПК. Тому основним завданням українських агровиробників і держави буде доведення інформації про потреби тих чи інших українських суб'єктів господарювання АПК України, передача їх контактів потенційним спонсорам та інвесторам. Доречно до цієї діяльності активніше залучати українські торгово-промислові палати, а також місцеві територіальні громади.

Висновки. Одним із наслідків агресивної війни, розв'язаної російською федерацією проти України ще з 2014 року та ескалованої 24 лютого 2022 року, є зниження можливостей багатьох сільськогосподарських виробників здійснювати звичну господарську діяльність. У справі правового забезпечення відшкодування завданих українським аграріям збитків та відновлення їх діяльності уже починають брати участь держава, країни ЄС та міжнародні організації. Їх роль у цих процесах визначальна, оскільки процеси рекультивациі замінованих та заражених земель аграрії не можуть виконати самостійно, рівно як і не можуть швидко відновити пошкоджені, знищені або

викрадені інші засоби виробництва і продукцію (техніку й обладнання, паливо, нерухоме майно, урожай, посівний матеріал тощо).

Держава оперативно сформувала мінімально необхідну нормативну базу, що регламентує документування завданих збитків, названу у статті, а також виконує консультативну й організаційну функції стосовно такого документування. Також державою протягом останнього часу приймаються закони, що звільняють аграріїв від сплати податків на заміновані, забруднені та окуповані землі, та надаються їм інші податкові пільги. Держави - члени ЄС, окремі інші держави та їх окремі територіальні суб'єкти з власної ініціативи беруть зобов'язання з повоєнного або післяокупаційного відновлення окремих регіонів, міст, селищ, сіл України, маючи як гуманітарні, так і соціальні, економічні та інші інтереси (починаючи із необхідності запобігання міграційній кризі до країн ЄС). Міжнародні організації (політичні, благодійні та інші) часто мають ще вищий ступінь зацікавленості у допомозі українському АПК. Ефективність їх допомоги, спрямованої саме на відновлення та збільшення обсягів виготовлення продовольчої продукції в Україні, підвищиться внаслідок отримання своєчасної об'єктивної інформації про потенційних українських реципієнтів. Виглядає доцільним нормативне покладання зобов'язання із такого інформування на місцеві територіальні громади та торгово-промислові палати.

Загалом подолання проблеми гуманітарного розмінування потребує розробок у напрямку визначення правового статусу організацій із розмінування, регламентації ліцензування такої діяльності, відповідальності за результати тощо; подолання проблеми забезпечення продовольчої безпеки не може вирішитися простими пропозиціями у кількох наукових роботах. Ця проблема є перманентною через об'єктивні фактори розвитку людства, його економіки і технологій. І ще більш важливою частиною цієї проблеми є максимально можливе відновлення виробництва органічної продукції, у тому числі і за посередництва економічних, нормативних та інших важелів. На пошуки оптимальних напрямів подолання цих проблем мають спрямовуватися майбутні наукові розвідки.

Бібліографічний список:

- Вдовенко, Л. О., 2022. Інструменти державної фінансової підтримки аграрного сектора в умовах воєнного стану. *Економіка та суспільство*, 44. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2022-44-82>
- Верховна Рада України, 2009. Закон України Про відчуження земельних ділянок, інших об'єктів нерухомого майна, що на них розміщені, які перебувають у приватній власності, для суспільних потреб чи з мотивів суспільної необхідності № 1559-VI, 2009. *Відомості Верховної Ради України*, 1 ст. 2.
- Верховна Рада України, 2012. Закон України Про передачу, примусове відчуження або вилучення майна в умовах правового режиму воєнного чи надзвичайного стану № 4765-VI. *Відомості Верховної Ради України*, 15 ст. 99.
- Верховна Рада України, 2023. *Верховна Рада України прийняла Закон про внесення змін до Податкового кодексу України щодо звільнення від сплати податку на нерухоме майно, відмінне від земельної ділянки, за знищене чи пошкоджене нерухоме майно* [online] Доступно: <<https://www.rada.gov.ua/news/razom/235340.html>>
- Гевко, А., 2022. Як аграріям правильно фіксувати збитки? *BARGEN* [online] Доступно: <<https://bargen.com.ua/2022/08/16/yak-agrariyam-pravylno-fiksuvaty-zbytky/>>
- Деревянко, Б. В. та Туркот, О. А., 2021. Про протидію збиранню чужого врожаю «рейдерами». *Українська поліцейстика: теорія, законодавство, практика*, 1, с. 132–141. Маріуполь. Доступно: <<http://dspace.puet.edu.ua/handle/123456789/10431>>

- Деревянко, Б. В., 2021. *Господарське право: особлива частина (правове регулювання господарських відносин в окремих галузях економіки): навчальний посібник*. Одеса: Видавничий дім «Гельветика». Доступно: <<http://dspace.puet.edu.ua/handle/123456789/11521>>
- Добрунік, Т. П. та Кузнєцова, О. В., 2022. Проблеми і напрямки розвитку аграрного сектору України в умовах економічної нестабільності. *Економіка та суспільство*, 42. DOI: <<https://doi.org/10.32782/2524-0072/2022-42-25>>
- Жадобін, В., 2022. Як аграріям зафіксувати збитки, завдані росією. *Економічна правда* [online]. Доступно: <<https://www.epravda.com.ua/columns/2022/09/20/691641/>>
- Кабінет Міністрів України, 2022а. Постанова Про затвердження Порядку визначення шкоди та збитків, завданих Україні внаслідок збройної агресії Російської Федерації № 326 [online] Доступно: <<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/326-2022-%D0%BF#Text>>
- Кабінет Міністрів України, 2022б Постанова Про збір, обробку та облік інформації про пошкоджене та знищене нерухоме майно внаслідок бойових дій, терористичних актів, диверсій, спричинених військовою агресією Російської Федерації № 380. [online] Доступно: <<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/380-2022-%D0%BF#Text>>
- Кіндзерський, Ю., 2022. Повоєнне відновлення промисловості України: виклики та особливості політики. *Економічний аналіз*, 32(2). DOI: <<https://doi.org/10.35774/econa2022.02.101>>
- Кучеренко, Д. та Артюшенко, О., 2023. Фіксація шкоди, завданої агрокомпаніям війною в Україні. *Collection of Scientific Papers «SCIENTIA»*, с. 39–40. [online], Доступно: <<https://previous.scientia.report/index.php/archive/article/view/782>>
- Міністерство захисту довкілля та природних ресурсів України, 2022. Наказ про затвердження Методики визначення розміру шкоди, завданої землі, ґрунтам внаслідок надзвичайних ситуацій та/або збройної агресії та бойових дій під час дії воєнного стану» № 167. *Верховна Рада України* [online] Доступно: <<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0406-22#Text>>
- Сніжна, В., 2023. Правові механізми відшкодування збитків аграріїв через воєнну агресію рф. *LIGA ZAKON* [online] Доступно: <https://biz.ligazakon.net/analytics/218308_pravov-mekhanzmi-vdshkoduvannya-zbitkv-agrarv-cherez-vonnu-agresyu-rf>
- Тимкован, В.І., 2023. Розробка плану дій для підтримки та розвитку аграрного сектору національної економіки. *Економіка та суспільство*. 47. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2023-47-51>
- Derevyanko, B., Pashkov, V. M., Olha Turkot, A., Zahrisheva, N. V. and Bisiuk, O. S., 2020. Addressing the issue of corporate raiding in Ukraine. *Problems and Perspectives in Management*, 18(1), pp. 171–180. DOI: 10.21511/ppm.18(1).2020.15

References

- Derevianko, B. V. and Turkot, O. A., 2021. Pro protydiuu zbyranni chuzhoho vrozhaiu «reideramy» [On countering illegal harvesting by "raiders"]. *Ukrainska politseistyka: teoriia, zakonodavstvo, praktyka*, 1, p. 132–141. Mariupol. Availabel at: <<http://dspace.puet.edu.ua/handle/123456789/10431>> (in Ukrainian).
- Derevianko, B. V., 2021. *Hospodarske pravo: osoblyva chastyna (pravove rehuliuвання hospodarskykh vidnosyn v okremykh haluziakh ekonomiky) [Economic law: a special part (legal regulation of economic relations in certain sectors of the economy)]*: navchalnyi posibnyk. Odessa: Vydavnychiy dim «Helvetyka». Availabel at: <<http://dspace.puet.edu.ua/handle/123456789/11521>> (in Ukrainian).

- Derevyanko, B., Pashkov, V. M., Olha Turkot, A., Zahrisheva, N. V. and Bisiuk, O. S., 2020. Addressing the issue of corporate raiding in Ukraine. *Problems and Perspectives in Management*, 18(1), pp. 171–180. DOI: 10.21511/ppm.18(1).2020.15
- Dobrunik, T. P. and Kuznietsova, O. V., 2022. Problemy i napriamky rozvytku ahrarnoho sektoru Ukrainy v umovakh ekonomichnoi nestabilnosti [Problems and directions of the development of the agricultural sector of Ukraine in conditions of economic instability]. *Ekonomika ta suspilstvo*, 42. DOI: <<https://doi.org/10.32782/2524-0072/2022-42-25>> (in Ukrainian).
- Hevko, A., 2022. Yak ahrariiam pravylno fiksuvaty zbytky? [How can farmers correctly record losses?]. *BARGEN*. Availabel at: <<https://bargen.com.ua/2022/08/16/yak-agrariiam-pravylno-fiksuvaty-zbytky/>> (in Ukrainian).
- Kabinet Ministriv Ukrainy, 2022a. Postanova Pro zatverdzhennia Poriadku vyznachennia shkody ta zbytkiv, zavdanykh Ukraini vnaslidok zbroinoi ahresii Rosiiskoi Federatsii № 326 [Resolution on Approval of the Procedure for Determining Damages and Damages Caused to Ukraine as a Result of Armed Aggression by the Russian Federation No. 326] [online] Availabel at: <<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/326-2022-%D0%BF#Text>> (in Ukrainian).
- Kabinet Ministriv Ukrainy, 2022b Postanova Pro zbir, obrobku ta oblik informatsii pro poskodzhene ta znyshchene nerukhome maino vnaslidok boiovykh dii, terorystychnykh aktiv, dyversii, sprychynenykh viiskovoiu ahresiieiu Rosiiskoi Federatsii № 380 [Resolution on the collection, processing and accounting of information on damaged and destroyed real estate as a result of hostilities, acts of terrorism, sabotage caused by military aggression of the Russian Federation No. 380] [online] Availabel at: <<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/380-2022-%D0%BF#Text>> (in Ukrainian).
- Kindzerskyi, Yu., 2022. Povoienne vidnovlennia promyslovosti Ukrainy: vyklyky ta osoblyvosti polityky [Postwar recovery of Ukraine's industry: challenges and features of policy]. *Ekonomichnyi analiz*, 32(2). DOI: <https://doi.org/10.35774/econa2022.02.101> (in Ukrainian).
- Kucherenko, D. and Artiushenko, O., 2023. Fiksatsiia shkody, zavdanoi ahrokompaniiam viinoiu v Ukraini [Fixing the damage caused to agricultural companies by the war in Ukraine]. *Collection of Scientific Papers «SCIENTIA»*, p. 39–40. Availabel at: <<https://previous.scientia.report/index.php/archive/article/view/782>> (in Ukrainian).
- Ministerstvo zakhystu dovkillia ta pryrodnykh resursiv Ukrainy, 2022. Nakaz pro zatverdzhennia Metodyky vyznachennia rozmiru shkody, zavdanoi zemli, gruntam vnaslidok nadzvychnykh sytuatsii ta/abo zbroinoi ahresii ta boiovykh dii pid chas dii voiennoho stanu» № 167 [Order on the approval of the Methodology for determining the amount of damage caused to land and soil as a result of emergency situations and/or armed aggression and hostilities during martial law" No. 167]. *Verkhovna Rada Ukrainy*, 2022. Availabel at: <<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0406-22#Text>> (in Ukrainian).
- Snizhna, V., 2023. Pravovi mekhanizmy vidshkoduvannia zbytkiv ahrariiv cherez voiennu ahresiiu rf [Legal mechanisms for compensating farmers for losses due to military aggression of the russian federation]. *LIGA ZAKON*. Availabel at: <https://biz.ligazakon.net/analytics/218308_pravov-mekhanzmi-vdshkoduvannya-zbitkv-agrarv-cherez-vonnu-agresyu-rf> (in Ukrainian).
- Tymkovan, V. I., 2023. Rozrobka planu dii dlia pidtrymky ta rozvytku ahrarnoho sektoru natsionalnoi ekonomiky [Development of an action plan to the support and development of the agricultural sector of the national economy]. *Ekonomika ta suspilstvo*, 47. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2023-47-51> (in Ukrainian).

- Vdovenko, L. O., 2022. Instrumenty derzhavnoi finansovoi pidtrymky ahrarnoho sektora v umovakh voiennoho stanu [Instruments of state financial support of the agricultural sector under the conditions of martial state]. *Ekonomika ta suspilstvo*, 44. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2022-44-82> (in Ukrainian).
- Verkhovna Rada Ukrainy, 2009. Zakon Ukrainy Pro vidchuzhennia zemelnykh dilianok, inshykh ob'ektiv nerukhomoho maina, shcho na nykh rozmishcheni, yaki perebuvaiut u pryvatnii vlasnosti, dlia suspilnykh potreb chy z motyviv suspilnoi neobkhidnosti № 1559-VI [Law of Ukraine On Expropriation of Land Plots and Other Real Estate Objects Located on Them That Are Privately Owned for Public Needs or for Public Necessity № 1559-VI]. *Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy*. 1 st. 2 (in Ukrainian).
- Verkhovna Rada Ukrainy, 2012. Zakon Ukrainy Pro peredachu, prymusove vidchuzhennia abo vyluchennia maina v umovakh pravovoho rezhyumu voiennoho chy nadzvychainoho stanu № 4765-VI. [Law of Ukraine On the Transfer, Compulsory Expropriation or Expropriation of Property under the Legal Regime of Martial Law or a State of Emergency № 4765-VI], 2012. *Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy*, 15 st. 99 (in Ukrainian).
- Verkhovna Rada Ukrainy, 2023. Verkhovna Rada Ukrainy pryiniiala Zakon pro vnesennia zmin do Podatkovoho kodeksu Ukrainy shchodo zvilnennia vid cplaty podatku na nerukhome maino, vidminne vid zemelnoi dilianky, za znyshchene chy poshkodzhene nerukhome maino [The Verkhovna Rada of Ukraine adopted the Law on Amendments to the Tax Code of Ukraine on exemption from paying tax on immovable property, other than a land plot, for destroyed or damaged immovable property] [online] Availabel at: <https://www.rada.gov.ua/news/razom/235340.html> (in Ukrainian).
- Zhadobin, V., 2022. Yak ahrariiiam zafiksuvaty zbytky, zavdani rosiieiu [How to record losses caused by russia for farmers]. *Ekonomichna pravda*. Availabel at: <https://www.epravda.com.ua/columns/2022/09/20/691641/> (in Ukrainian).

Стаття надійшла до редакції 27.04.2023

Derevyanko B.
Turkot O.

**LEGAL SUPPORT FOR COMPENSATION OF THE FINANCIAL LOSSES
EXPERIENCED BY UKRAINIAN AGRICULTURAL PRODUCERS:
ROLE OF THE STATE, THE EUROPEAN UNION,
INTERNATIONAL ORGANIZATIONS**

The aim of the article is to identify the role of the state, the European Union, and international organizations in the processes of legal support for reimbursement of the financial losses experienced by Ukrainian agricultural producers because of hostilities and aggression of the Russian federation against Ukraine, and to outline prospects by analyzing the current situation, regulatory, scientific and other sources. The conducted research confirms important position of the state in providing legal support for financial loss compensation, however, proves its mainly advisory and assisting character. The government has shaped the minimum necessary legal basis regulating the order of documenting losses caused by Russian aggression to citizens and business entities. The state has also initiated the process of exemption from taxes on the property and lands which are temporary occupied, located in the zones of active hostilities, are mined or poisoned, etc. It is confirmed that the EU member-states are objectively interested in effective work of Ukraine's AIC enterprises, because otherwise there is a hazard

of migration crisis from the poorest countries of Africa and Asia. These EU states have launched a program of humanitarian mine clearance and specific aid for some regions and business entities on their area. Thus, entities of Ukraine's AIC receive support for purchasing and repairing agricultural machinery, fuel and lubricants, seeding material, fertilizers, etc. Significant support is also provided by international organizations.

The amount of aid which is provided by the government, the EU member-states and international organizations and which is intended to compensate financial losses for Ukrainian agricultural producers can be increased by the state performing as a guarantor under agreements of loan, rent, leasing, as well as by proper informing other countries and international organizations about Ukrainian AIC entities which are potential recipients of the aid. It is proposed to delegate such liabilities to local territorial communities and chambers of commerce and industry.

Key words: *agro-industrial complex, farmers, losses, movable and immovable property, land, military invasion, EU member-states, international organizations, humanitarian mine clearance, taxation, deoccupied area, food safety.*